

George Enescu

CAPRICE ROUMAIN

Pour Violon et Orchestre

știmă prelucrată de / soloist revision by
Sherban Lupu

Cuvânt înainte

Încă de la începuturile timpurii ale studiilor mele dedicate creației enesciene, am fost preocupat de faptul că în mod aparent el nu a scris o operă majoră pentru vioară și orchestră, care ar scoate în evidență extraordinara lui artă violonistică și în același timp desăvârșitele sale însușiri componistice. Această situație s-a schimbat în 1993 când am găsit informații privitoare la posibilitatea existenței unei asemenea opere la un moment dat în excelenta monografie a lui Enescu de Noel Malcom. În consecință am urmărit cu ardoare această incitantă pistă, care m-a condus la muzicologa Clemansa Firca; aceasta mi-a arătat într-adevăr câteva pagini ale unei lucrări aparent incompletă intitulată „Caprice roumain”. Aproximativ în aceeași perioadă l-am întâlnit pe distinsul compozitor Cornel Țăranu, care, după cum am aflat, restaurase deja alte opere enesciene și l-am invitat să se implice în proiect. Plin de entuziasm, s-a angajat în munca de găsim și restaurare al acestui important opus. Priceperea și perseverența sa, combinate cu o profundă și intimă cunoaștere a limbajului muzical al lui Enescu, au scos la lumină această lucrare unică pentru vioară și orchestră. În timp ce fără să-și precupețească eforturile reconstruia partea de orchestrație, atât în complexitatea, cât și în detaliile sale fine, acolo unde lipseau pagini, Cornel Țăranu a lăsat în mod intenționat în partitura viorii o linie melodică foarte simplă cu punctuații ritmice, astfel revenindu-mi mie sarcina dificilă de a ornamenta și înfrumuseța partitura pentru a scoate în evidență strălucitoarea virtuozitate și adâncă expresivitate conținută în paginile scrise de Enescu. În acest scop, am folosit drept surse de inspirație modul în care Enescu însuși a tratat partitura viorii în paginile deja complete, ca și în „Sonata a III-a” și în suita „Impresii din copilărie”. Pe lângă aceasta, am analizat minuțios numeroase înregistrări cu muzică populară românească și am studiat în profunzime stilul interpretativ al lăutarilor.

Enescu a început să compună „Capriciul” în 1925 și, după cum reiese din numeroasele pagini de manuscris, a continuat să se întoarcă la el până în 1949, la o vârstă înaintată. Este prin urmare un produs al maturității, început după terminarea minunatei „Sonata a III-a”; astfel se explică scriitura violonistică foarte complexă, în unele privințe fiind chiar mai avansată în complexitatea și virtuozitatea ei decât lucrarea mai sus menționată.

Titlul „Caprice Roumain” arată că intenția lui Enescu a fost să scrie o lucrare amplă de virtuozitate pentru vioară într-un stil similar cu „Tzigane” de Ravel sau „Rapsodiile” lui Bartók și nu un concert „bona fide”. Capriciu înseamnă îndeobște o operă de mare expunere tehnică în care elementul de virtuozitate este aici românesc: cu alte cuvinte, virtuozitate populară care se traduce drept „Arta lăutarului”, acea artă a uimitorilor scripcari pe care Enescu a cunoscut-o din copilărie. Să nu uităm că primul său profesor de vioară a fost „lăutarul” satului care l-a învățat să cânte la vioară „după ureche”, cum era, de fapt, tradiția.

„Lăutarul” simbolizează arhetipul muzicianului și artistului român, cel care exprimă cu arcușul și vioara toate aspirațiile, durerile, visele și pasiunile unui neam. Preocuparea lui Enescu pentru această figură mitică este în mod evident înfățișată în prima parte din suita „Impresii din copilărie” op. 28 care este intitulată „Lăutarul” și astfel putem face o paralelă între suita autobiografică „Impresii” și „Caprice Roumain”. În același timp grandioasa etalare de virtuozitate și expresivitate ne duce cu gândul la o versiune orchestrală a „Sonatei a III-a” op. 25. Orchestrei îi revine aici rolul „tarafului”, ansamblul acompaniator al lăutarului, cu pianul luând locul țambalului. De fapt, cele patru părți ale „Capriciului” reprezintă un portret cuprinzător al lăutarului care îndeplinește cele patru roluri importante în viața spirituală a satului românesc și a oamenilor săi.

Cuvânt înainte

Încă de la începuturile timpurii ale studiilor mele dedicate creației enesciene, am fost preocupat de faptul că în mod aparent el nu a scris o operă majoră pentru vioară și orchestră, care ar scoate în evidență extraordinara lui artă violonistică și în același timp desăvârșitele sale însușiri componistice. Această situație s-a schimbat în 1993 când am găsit informații privitoare la posibilitatea existenței unei asemenea opere la un moment dat în excelenta monografie a lui Enescu de Noel Malcom. În consecință am urmărit cu ardoare această incitantă pistă, care m-a condus la muzicologa Clemansa Firca; aceasta mi-a arătat într-adevăr câteva pagini ale unei lucrări aparent incompletă intitulată „Caprice roumain”. Aproximativ în aceeași perioadă l-am întâlnit pe distinsul compozitor Cornel Țăranu, care, după cum am aflat, restaurase deja alte opere enesciene și l-am invitat să se implice în proiect. Plin de entuziasm, s-a angajat în munca de găsire și restaurare al acestui important opus. Pricererea și perseverența sa, combinate cu o profundă și intimă cunoaștere a limbajului muzical al lui Enescu, au scos la lumină această lucrare unică pentru vioară și orchestră. În timp ce fără să-și precupețească eforturile reconstruia partea de orchestrație, atât în complexitatea, cât și în detaliile sale fine, acolo unde lipseau pagini, Cornel Țăranu a lăsat în mod intenționat în partitura viorii o linie melodică foarte simplă cu punctuații ritmice, astfel revenindu-mi mie sarcina dificilă de a ornamenta și înfrumuseța partitura pentru a scoate în evidență strălucitoarea virtuozitate și adâncă expresivitate conținută în paginile scrise de Enescu. În acest scop, am folosit drept surse de inspirație modul în care Enescu însuși a tratat partitura viorii în paginile deja complete, ca și în „Sonata a III-a” și în suita „Impresii din copilărie”. Pe lângă aceasta, am analizat minuțios numeroase înregistrări cu muzică populară românească și am studiat în profunzime stilul interpretativ al lăutarilor.

Enescu a început să compună „Capriciul” în 1925 și, după cum reiese din numeroasele pagini de manuscris, a continuat să se întoarcă la el până în 1949, la o vârstă înaintată. Este prin urmare un produs al maturității, început după terminarea minunatei „Sonata a III-a”; astfel se explică scriitura violonistică foarte complexă, în unele privințe fiind chiar mai avansată în complexitatea și virtuozitatea ei decât lucrarea mai sus menționată.

Titlul „Caprice Roumain” arată că intenția lui Enescu a fost să scrie o lucrare amplă de virtuozitate pentru vioară într-un stil similar cu „Tzigane” de Ravel sau „Rapsodiile” lui Bartók și nu un concert „bona fide”. Capriciu înseamnă îndeobște o operă de mare expunere tehnică în care elementul de virtuozitate este aici românesc: cu alte cuvinte, virtuozitate populară care se traduce drept „Arta lăutarului”, acea artă a uimitorilor scripcari pe care Enescu a cunoscut-o din copilărie. Să nu uităm că primul său profesor de vioară a fost „lăutarul” satului care l-a învățat să cânte la vioară „după ureche”, cum era, de fapt, tradiția.

„Lăutarul” simbolizează arhetipul muzicianului și artistului român, cel care exprimă cu arcușul și vioara toate aspirațiile, durerile, visele și pasiunile unui neam. Preocuparea lui Enescu pentru această figură mitică este în mod evident înfățișată în prima parte din suita „Impresii din copilărie” op. 28 care este intitulată „Lăutarul” și astfel putem face o paralelă între suita autobiografică „Impresii” și „Caprice Roumain”. În același timp grandioasa etalare de virtuozitate și expresivitate ne duce cu gândul la o versiune orchestrală a „Sonatei a III-a” op. 25. Orchestrei îi revine aici rolul „tarafului”, ansamblul acompaniator al lăutarului, cu pianul luând locul țambalului. De fapt, cele patru părți ale „Capriciului” reprezintă un portret cuprinzător al lăutarului care îndeplinește cele patru roluri importante în viața spirituală a satului românesc și a oamenilor săi.

Prima parte (*Ben moderato*) descrie bardul, povestitorul de dimensiuni homerice, omniprezent în viața satului, cântând balade despre mari fapte de vitejie de demult (cântece bătrânești) și acompaniindu-se la vioară. Începe cu o introducere lentă, invocția prin formula tipic baladescă „a fost odată ca niciodată”. Partitura viorii solo este scrisă în *flajolete*, la fel ca partea lentă a „Sonatei” op. 25. Diferența constă în faptul că aici vioara imită naiul, iar nu fluierul păstorului ca în „Sonată”. Scriitura pentru vioară din această parte, din care pasajele cele mai detaliate sunt lăsate în notația lui Enescu, conține o pleoră de elemente lăutărești bogate în mijloace expresive. Aproape fiecare notă are un anume grad de indicații care includ portamenti, flageolette și multiple ornamente. Partitura viorii este împânzită aici cu pasaje de o spectaculoasă virtuozitate atât pentru mâna stângă (*pizzicato*, *trilluri*, *tremolando* etc.) cât și pentru mâna dreaptă (*spiccato*, *ricochet*, *battuto* etc.) cu culori speciale (*sul tasto*, *ponticello*), împodobind partitura într-o adevărată tradiție românească.

În această ediție am păstrat toate indicațiile lui Enescu referitoare la digitații și arcușe. Multe dintre elementele de virtuozitate care se găsesc aici n-au fost niciodată notate în scriitura pentru vioară, astfel demonstrând din plin imaginația, talentul și inventivitatea lui Enescu. Din punct de vedere tehnic, această parte este probabil mai solicitantă decât aspectele similare ale scriiturii violonistice conținute în „Sonata a III-a” op. 25 sau suita „Impresii din copilărie” op. 28.

Partea a II-a (*Quasi allegretto*) îl înfățișează pe lăutar acompaniind molcom un dans lent (hora), după o lungă și sălbatică sărbătoare bahică, atât de tipică vieții satului românesc, însoțită de umor și amărăciune, în orele dinții ale dimineții. Scriitura viorii oferă aici o largă paletă de *flajolete* și pasaje *ricochet*, uneori interpretate simultan cu un efect impresionant. Triluri frecvente cu un scurt *glissando* alternează cu *appoggiaturi*, creând sonorități fascinante.

În partea a treia (*Lento*) care conține fără îndoială cele mai expresive și mai tragice momente ale întregii lucrări, lăutarul își marturisește durerea din sufletul sau într-o tragică lamentație de dimensiuni funerare (bocet). Tipică pentru muzica românească, aceasta este o „Doină de jale”, care reprezintă cea mai profundă și intimă formă de creație folclorică tradițională și care îl provoacă pe lăutar să facă dovada adevăratei sale arte. Prin surprinzătoarea introducere a „scordaturii” (coarda *sol* coborâtă la *fa*), Enescu crează, prin folosirea frecventă a corzii *fa* și a flajoletelor naturale (*do*, *fa*), efecte de o rezonanță foarte neobișnuită, de o coloratură asemănătoare violei, imitând chemările „tulnicului” sau „buciumului”. Scrisă în *fa minor* (ca în „Sonata a II-a” op. 6), știma viorii conține unele dintre cele mai detaliate indicații ale compozitorului care exploatează pe deplin sonoritățile adânci și întunecate ale instrumentului cu un vibrato abundent și uzul frecvent de *glissando-uri* expresive, cum ar fi lungile *portamenti* cu vibrato care creează efecte obsedante de suspine și plânset, în timp ce arcușului i se cere să interpreteze mai mult *parlando* sau *louré*, ceea ce e atât de tipic lucrărilor pentru vioară ale lui Enescu.

Partea a IV-a (*Allegro molto vivace*) este dansul de duminică al satului, jocul, sălbatic și aspru, amintind de halucinanta „Ciuleandă”, unde lăutarul cântă cu o rapiditate demonică și cu o virtuozitate scânteietoare, nu lipsită de asemănări cu „Ariile lăutărești” ale lui Sarasate sau „Tzigane” al lui Ravel, în timp ce praful sacăzului său se contopește cu praful pământului sub picioarele în mișcare ale dansatorilor. Scriitura viorii constă aici în efecte dificile de trecere a arcușului peste corzi, presărate cu *pizzicato* al mâinii stângi, care este semnul distinctiv al măiestriei lăutarului. Spectaculoasa virtuozitate a mâinii drepte include *spiccato*, *ricochet*, *gettando*, toate culminând într-un sfârșit strălucitor cu corzi libere și efecte cu armonii aspre și rustice. A doua temă e interpretată în armonii care imită fluieratul, amintind de un moment umoristic similar din ultima parte a „Sonatei a III-a”. În „Capriciu”, violonistul-compozitor lasă frâu

liber imaginației și virtuozității sale, creând o lume unică și viguroasă de sonorități și emoții.

Tipic pentru scriitura violonistică a lui Enescu și de altfel pentru stilul interpretativ al lăutarilor populari români este folosirea frecventă a *glissando*-ului și a *portamento*-ului (rapid, lent, cu vibrato), așa după cum este cel mai adesea indicat de compozitor. Folosirea caracteristică a corzii *sol*, uneori coborâtă până la *fa* (ca în partea a treia) oferă sonorități speciale, obsedante, în timp ce uimitoarea expunere de elemente de virtuozitate include efecte de *ricochet*, *pizzicato* cu mâna stângă combinat cu *spiccato*, trilluri cu *glissando*-uri și o mare varietate de octave și *flajolete* printre multe altele. Tipic pentru el, Enescu indică foarte precis cum să se execute un pasaj prin notații ca: „de la pointe, marcatissimo, ben staccatissimo al talone, sul ponticello, sur la touche” etc. La fel de importante sunt aici indicațiile tehnice și muzicale, abundente și în *Sonata a III-a* sau în suita „*Impresii*” care sunt menite să creeze caracterul improvizatoric intrinsec al interpretării lăutarilor și muzicii populare românești în general ca „rubato, precipitato, piangendo, delicatamente, ben canto, con suono, ben sostenuto”.

„*Caprice Roumain*” este în esență o apoteoză a portretului lăutarului român, o celebrare a artei și sufletului său, și reprezintă un neprețuit document viu de mare complexitate violonistică și virtuozitate tehnică precum și al bogăției de mijloace de expresie atât de caracteristice lăutarilor români ai secolului al XIX-lea. În această lucrare Enescu violonistul merge înapoi la rădăcinile sale, la o lume de mare puritate folclorică și simplitate muzicală, nu fără asemănări cu *Rapsodiile* sale, în același timp înregistrând pentru posteritate arta pierdută a interpretării violonistice de virtuozitate a lăutarilor români.

„*Caprice Roumain*” este un document viu de mare valoare istorică și va servi drept sursă de inspirație pentru viitoare scriituri violonistice, în timp ce bogatul și expresivul său conținut muzical îl va consacra fără îndoială drept una dintre lucrările importante pentru vioară și orchestră ale secolului al XX-lea.

SHERBAN LUPU

Profesor de vioară

Universitatea Illinois, S.U.A.

Caprice Romain
pour Violon et orchestre

Frédéric Chopin

Ben. Moderato

tutti

len. poco rit.

poco

poco

Grandes flûtes 1. 2.

1 Hautbois

1 Cor anglais

2 Clarinettes en la

2 Bassons

4 Cors chromatiques en fa

1 Trombone de basse

1 Piano

Violon principal

Violons

Altos

Violoncelles

Contre-Basses

The image shows a handwritten musical score for an orchestra. The score is written on multiple staves, each corresponding to a different instrument or section. The instruments listed on the left side of the page are: Grandes flûtes (1 and 2), Hautbois (1), Cor anglais (1), Clarinettes en la (2), Bassons (2), Cors chromatiques en fa (4), Trombone de basse (1), Piano (1), Violon principal, Violons, Altos, Violoncelles, and Contre-Basses. The score includes various musical notations such as notes, rests, dynamics (e.g., *mf*, *pp*, *ff*, *poco*), and articulation marks. The tempo and mood are indicated as *Ben. Moderato* and *tutti*. The score is written in a cursive, handwritten style.

Tempo di hora (quasi allegretto)

ORCH.

v. 1

Solo

Tutti

Solo